

Prof. dr dr h.c. Vladimir Vodinelić
Prof. dr Zlatko Stefanović
Prof. dr Dušan Vranjanac

Senat Univerziteta Union u Beogradu, odlukom broj A 120-01/18 od 16.04.2018. godine, obrazovao je Komisiju za ocenu i odbranu doktorske disertacije kandidata *Alekse Radonjića* pod nazivom *“Kodifikacija građanskog prava u Srbiji – zašto i kako?”* u sastavu prof. dr dr h.c. Vladimir Vodinelić, predsednik komisije, profesor u penziji Pravnog fakulteta Univerziteta Union (naučna oblast: Uvod u građansko pravo i Stvarno pravo), prof. dr Zlatko Stefanović, član komisije, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Union (naučna oblast: Statusno privredno pravo sa Privrednim ugovornim, Međunarodnim privrednim pravom i pravom Evropske unije), i prof. dr Dušan Vranjanac, član komisije, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Union (naučna oblast: Osnovi prava sa Metodologijom pravnih nauka, Uporednim pravom i teorijom prava). Kao članovi Komisije u stanju smo da podnesemo ovaj

I Z V E Š T A J

(1) SASTAV

Doktorska disertacija sa naslovom *“Kodifikacija građanskog prava u Srbiji – zašto i kako?”* Alekse Radonjića (asistenta Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu), sastoji se od 183 stranice odn. 447.577 karaktera sa razmacima.

Sastoji se od delova koji su naslovljeni Skraćenice (str. 4), Tabela slučajeva (str. 4), dela A. Uvoda (str. 6-7), dela B. Zašto? (str. 8-30), dela C. Kako? (str. 31-178), i. dela D. Zaključka (str. 179-180), i dela Literatura (181-183).

Disertacija se sastoji iz četiri glavna dela: dela A. koji sadrži Uvod (str. 6–8), dela B. u kojem se obrađuju pitanja obuhvaćena pitanjem „zašto“ iz naslova (str. 8–31), dela C. u kojem se obrađuju pitanja obuhvaćena pitanjem „kako“ iz naslova (str. 31–178) i dela D. koji sadrži Zaključak (str. 179–180). Delovi B. i C. su podeljeni na glave, glave na odeljke, a odeljci, gde je to potrebno, na odseke.

(2) SADRŽINA

Uvod (str. 5-6). U uvodnom delu disertacije autor je opredelio temu pojasnivši na šta se tačno odnose pitanja iz naslova disertacije. Ukratko se izlaže struktura rada i u kojim delovima

rada će se baviti kojim pitanjima. Iz uvoda se saznaje da je tema koja je vezivno tkivo za sva pitanja koja su obuhvaćena radom odnos socijalne pravde i građanskog prava.

B. Zašto? (str. 6-28). U drugom delu rada, delu B, autor se bavi time koji su razlozi inspirisali velike kodifikacije građanskog prava počev od Građanskog zakonika Francuske iz 1804. preko građanskih zakonika Austrije, Nemačke, Švajcarske, zatim građanske zakonike socijalističkih i postsocijalističkih zemalja sve do kodifikatorske poduhvate na nivou EU. U ovom delu rada autor se bavi i razlozima koji su navedeni kao motivi za donošenje Građanskog zakonika u Srbiji. Konačno u ovom delu rada se demonstrira veza između građanskog prava i socijalne pravde. Pružaju se argumenti za stav da je građansko pravo instrument socijalne pravde i da su svi kodifikatorski poduhvati od Građanskog zakonika Francuske do danas uvek bili prožeti pitanjima socijalne pravde. Najvažniji zaključak koji sledi iz dela B jeste da određena koncepcija socijalne pravde utiče kako na sadržinu građanskih zakonika prilikom njihove izrade, tako i na tumačenje njihovih normi i načela po njihovom donošenju što je pokazano na primeru Nemačke u kojoj je Građanski zakonik koji je originalno bio plod liberalnog kapitalizma XIX veka reformisan tumačenjem sudova koji su se koristili pre svega načelom savesnosti i poštenja kako bi zauzdali individualizam koji je izvorno prožimao BGB u korist solidarnosti. Imajući u vidu ovakav uticaj ideja socijalne pravde na građansko pravo autor zaključuje da je uticaj socijalne pravde poželjan budući da doprinosi ostvarivanju ciljeva koji su istaknuti kao motivi za kodifikovanje građanskog prava u Srbiji, a to su pravna sigurnost, koherentnost pravnih pravila i vladavina pravednog prava, ali da se u tu svrhu mora odrediti jedna konkretna koncepcija socijalne pravde kako bi se ti ciljevi ostvarili, jer se samo tako može doći do koherentnog sistema pravila i doslednog tumačenja tih pravila.

C. Kako? (str. 29-175). Kako je u drugom delu rada prethodno ustanovio na koje sve načine ideja socijalne pravde može uticati na građansko pravo, tako se u trećem delu autor posvetio tome kako odabrati određenu koncepciju socijalne pravde i kako omogućiti da ona doprinese doslednoj i koherentnoj primeni zakonika. Autor u ovom delu sprovodi i političku analizu Nacrta Građanskog zakonika Srbije iz 2015. godine.

U drugoj glavi ovog dela rada predstavljene su teorije pravde koje je autor odabrao kao relevantne. To su utilitarizam Džeremija Bentama i Džona Stjuarta Mila, zatim teorija pravde Džona Rolsa, teorija pravde Roberta Nozika, teorija pravde Marte Nusbaum i konačno koncepcija pravde koja proizlazi iz jusnaturalizma Džona Finisa. Pre prikaza pomenutih teorija Aleksa Radonjić je dao kratak opis pravaca kojima ove teorije pripadaju i ponudio je argumente zašto se opredelio za koncepcije pravde navedenih autora, a ne za detaljno prikazivanje pravaca u koje spadaju, i zašto baš za teorije predstavnike ovih pravaca. Nakon prikaza svake od koncepcija pravde predočena je veza predstavljene koncepcije sa građanskim pravom, tj. dati su primeri pravila koja bi bila direktna posledica odabira određene koncepcije pravde. Od svih teorija pravde najviše je prostora posvećeno argumentaciji da građansko pravo jeste instrument

socijalne pravde i da bi trebalo da bude deo Rolsove osnovne strukture društva budući da je sam Rols govorio suprotno.

Sam prikaz konkretnih koncepcija pravde ima dvostruku ulogu u radu. Prva je da se pokaže da pojam pravde i socijalne pravde nije jednoznačan i da reći da se kodifikacijom želi vladavina pravednog prava ne znači mnogo sve dok se ne opredeli šta se pod tim „pravednog“ podrazumeva. Druga uloga prikaza je da sučeli prve četiri teorije pravde sa jusnaturalističkim metodom. Iz tog sučeljavanja sledi zaključak da jusnaturalizam počiva na moralnom realizmu što za posledicu ima da se često lična ubeđenja proglašavaju za večne i nepromenljive istine koje postoje i važe nezavisno od ljudskog znanja o njima što nije adekvatno polazište za koncepciju pravde koja treba da bude temelj građanskog zakonika. Stoga autor zaključuje da koncepciju pravde treba tražiti među preostale četiri koncepcije ili nekoj njihovoj kombinaciji.

Radonjić potom predlaže da se jednom odabrana koncepcija socijalne pravde ugradi u preambulu zakonika kako bi joj se omogućilo da doprinese koherentnom i doslednom tumačenju pravila zakonika. On iznosi da je na tu ideju došao posmatrajući preambule direktiva i uredbi EU u čijim preambulama se nalaze uvodne izjave koje često sadrže i vrednosti na kojima se ti dokumenti zasnivaju, a koriste sudovima pri tumačenju njihovih odredbi. Podršku za taj stav nalazi i u akademskim komentarima na Nacrt Zajedničkog referentnog okvira u EU u kojima se zastupa stav da je budućem Zajedničkom referentnom okviru potrebna evropska koncepcija pravde, a da je jedan od elemenata pravde i katalog osnovnih vrednosti na kojima je taj dokument zasnovan koji bi našao svoje mesto u preambuli referentnog okvira. Radonjić dalje odgovara na potencijalne primedbe na to da se u Građanski zakonik unese takva jedna preambula. Tako podseća da je nemački BGB upravo tumačenjima normi i načela zakonika reformisan tokom svog postojanja i u skladu sa nacističkom ideologijom i sa ideologijom koja je nastupila posle Drugog svetskog rata. Daje argumente kako ljudska prava sadržana u Ustavu nisu garantija doslednog i unisonog tumačenja načela zakonika za šta opet nudi primere. Takođe podseća da se iza normi zakonika kriju izvesne političke i druge ideje, kao i da bi se izlaganjem osnovnih načela odabrane koncepcije pravde u preambuli zakonika konkretizovao član 1. Ustava Srbije kojim je propisano da je Republika Srbija zasnovana na socijalnoj pravdi, što ima i svoju praktičnu stranu budući da je mnogo lakše takvu preambulu uneti u građanski zakonik nego li menjati Ustav.

U komentarima na Nacrt Zajedničkog referentnog okvira Radonjić nailazi na još kriterijuma pravednosti jednog propisa koje autori komentara predlažu. Ti kriterijumi, pored pomenute preambule, još su: legitimitet procesa donošenja normi, zaštita slabije strane, balans između autonomije volje i solidarnosti i postojanje pravnih standarda poput savesnosti i poštenja i moralnosti. Autor pitanje legitimiteta procesa donošenja zakonika ostavlja po strani jer se, kako objašnjava, u svom radu bavi sadržinom zakonika, a ne procesom donošenja zakona što je po njegovim rečima važno pitanje, ali i tema za neki drugi rad. Zato se fokusira na preostale kriterijume pravednosti jednog propisa. Prvi takav kriterijum jeste zaštita slabije strane. Autor

prvo objašnjava da ta zaštita podrazumeva kategoričku zaštitu tipično slabije strane u ugovornim odnosima i da pored potrošača slabiju stranu mogu predstavljati i mala i srednja preduzeća i preduzetnici, podstanari, fizička lica koja van svoje delatnosti jemče za obaveze drugih lica prema privrednim subjektima, kao i pravila o zabrani diskriminacije u ugovornim odnosima. Drugi kriterijum pravednosti jeste ravnoteža između autonomije volje i solidarnosti što podrazumeva pravila o dužnostima obaveštavanja, o odgovornosti strana u fazi pregovora, o promenjenim okolnostima, a u stvarnom pravu i pravila o zloupotrebi prava. Pravni standardi ili pravna načela poput savesnosti i poštenja i moralnosti su sledeći kriterijum. U komentarima na Nacrt Zajedničkog referentnog okvira Radonjić nailazi na specifično pitanje moralnosti ugovornih normi koje će razraditi u radu, a to je pitanje da li su nemoralni ugovori čijim se izvršenjem dovodi do kršenja ljudskih prava, konkretnije da li je nemoralan ugovor o prodaji robe za čiju izradu je korišćen rad dece ili osoba u ropskom položaju.

Navedene kriterijume Radonjić primenjuje na Nacrt Građanskog zakonika iz 2015. godine ispitujući tako u kojoj meri su preduzetnici i mala i srednja preduzeća zaštićeni od nepoštenih ugovornih odredbi. Zatim kakva je zaštita fizičkih lica koja jemče za obaveze drugih prema privrednim subjektima. Kakav je položaj podstanara. Kakve su norme o zabrani diskriminacije u ugovornim odnosima. Kako je uređena odgovornost u fazi pregovora. Kako je uređen institut promenjenih okolnosti. Budući da su se autori ovih kriterijuma bavili dokumentom koji se pretežno odnosi na ugovorno pravo, Radonjić na listu pravila koja treba ispitati dodaje još i pravila koja određuju položaj zajednica života osoba istoga pola, zatim pravila o zloupotrebi prava svojine i susedska prava. Končano, standard moralnosti i pitanje na koje taj standard treba, između ostalog da odgovori, Radonjić precizira i razvija u dva slučaja. Prvi se odnosi na promet robe koja je proizvedena radom dece ili osoba u ropskom položaju. Iako je ovo pitanje preuzeo iz komentara na Nacrt zajedničkog referentnog okvira, on dodatno razrađuje hipotetičke situacije na koje Nacrt Zakonika treba da odgovori. Drugi slučaj je pozajmio iz sudske prakse Švajcarske i taj slučaj se tiče svojevolsnog ograničavanja sopstvenih ljudskih prava ugovorom, pa se odgovor koji je dao sud u Švajcarskoj poredi sa mogućim reakcijama naših sudova kada bi primenjivali tekst Nacrta iz 2015.

Radonjićeva politička analiza Nacrta se u još jednom razlikuje od one koja ga je inspirisala. Naime, ova druga razmatra da li pravila Nacrta Zajedničkog referentnog okvira naginju ka autonomiji volje ili solidarnosti, dok Radonjić ispituje kojoj od četiri prikazane teorije pravde stanje u Nacrtu najviše odgovara. Prilikom sumiranja rezultata te analize autor izvodi zaključak da pojedine norme Nacrta odgovaraju jednim, a pojedine drugim teorijama pravde i to u izvesnoj meri, pa podvlači da je ova analiza još jednom potvrdila tvrdnje iz drugog dela rada da je neophodna jedna konkretna koncepcija pravde kako bi se došlo do koherentnog sistema pravila u budućem građanskom zakoniku.

D. Zaključak (str. 175-177). Poslednji deo disertacije, deo D, sadrži zaključak istraživanja. U tom delu autor sumira svoje nalaze. Tako kaže da su kroz istoriju uvek neke ideje

socijalne pravde stajale iza kodifikacija građanskog prava; da su te ideje uticale na to kakva će biti sadržina zakonika, ali i kako će se oni tumačiti; da građansko pravo jeste instrument socijalne pravde pa je i to razlog da se opredeli jedna koncepcija socijalne pravde kao temelj građanskog zakonika, što bi istovremeno dovelo do koherentnog sistema pravila, ali i doslednog tumačenja tih pravila; da ideju socijalne pravde za budući građanski zakonik ne treba tražiti u jusnaturalizmu, već među drugim pravcima političke filozofije; da je politička analiza Nacrta iz 2015. pokazala ideološka lutanja što nas vraća na početak i opravdava tvrdnju da je potrebno odrediti jednu konkretnu koncepciju pravde.

(3) MIŠLJENJE

Glavna pitanja kojima se rasprava bavi, autor je precizno formulisao. Rasprava je obuhvatila sva potpitanja teme koja se moraju razmotriti ako se htelo zaokružiti temu. Kao što je jasno opredelio temu već u Uvodu, tako ju je autor jasno vodio do samog kraja studije i njenih Zaključaka.

Ova studija je do sada najvažniji autorov rad, koji svedoči o stalnom napretku ovog doktoranta. Možda i nije dovoljno da se naglasi da je reč o jednoj pravnonaučnoj obradi koja u svakom pogledu predstavlja doista originalni rad. Tj. originalan je u najužem smislu reči, što bi doktorske disertacije morale biti, kako po svojoj prirodi, tako i po očekivanju struke. Ali je reč o jednoj raspravi koja znatno nadilazi standard. U domaćoj literaturi, a i u regionu, ovo delo je bez sebi ravnog. Istina, retki su ovde radovi civilista koji spajaju pravnodogmatsko interesovanje sa teorijskopравnim pristupom, a još ih je i manje povodom ove teme. Ovaj rad se time izdvaja već objektivno. Na temelju ove rasprave srpska civilistika s osnovom može očekivati od ovog autora priloge kakvim naša civilistika nije do sada raspolagala. Ali, u svakom slučaju, ako i sadašnji Nacrt za Građanski zakonik Srbije (od 2015) ne postane zakon (kao što je moguće), studija Alekse Radonjića postavila je način kako bi toj temi trebalo prilaziti nezavisno od sudbine Nacrta i od pozitivnopravnih i uporednopravnih rešenja. Takve metodološke rasprave uvek ostavljaju traga.

Način izražavanja autora je jasan. U tekstu nema nepotrebnih ponavljanja, a ni praznih hodova u izlaganju. I kada autor iznosi određene informacije koje bi se mogle smatrati poznate, one nisu navedene samo radi informacije, nego su uvek specijalno relevantne sa stanovišta same teme.

(4) PREDLOG

Stav je članova Komisije da doktorski rad kandidata *Alekse Radonjića* pod nazivom "*Kodifikacija građanskog prava u Srbiji – zašto i kako?*" ispunjava uslove zakona i statuta

Fakulteta i Univerziteta Union, zahtevane za izradu doktorske disertacije, da je naučno osnovana, doprinosi pravnoj nauci i podobna za javnu odbranu, pa sa zadovoljstvom predlažu Veću za postdiplomske studije Pravnog fakulteta Univerziteta Union i Senatu Univerziteta Union da prihvate ovaj pozitivni Izveštaj po kome doktorska disertacija Alekse Radonjića ispunjava uslove za javnu odbranu i da Senat donese odluku o zakazivanju odbrane.

Beograd, 4. jun 2018. godine

Prof. dr dr h.c. Vladimir Vodinelić

Prof. dr Zlatko Stefanović

Prof. dr Dušan Vranjanac